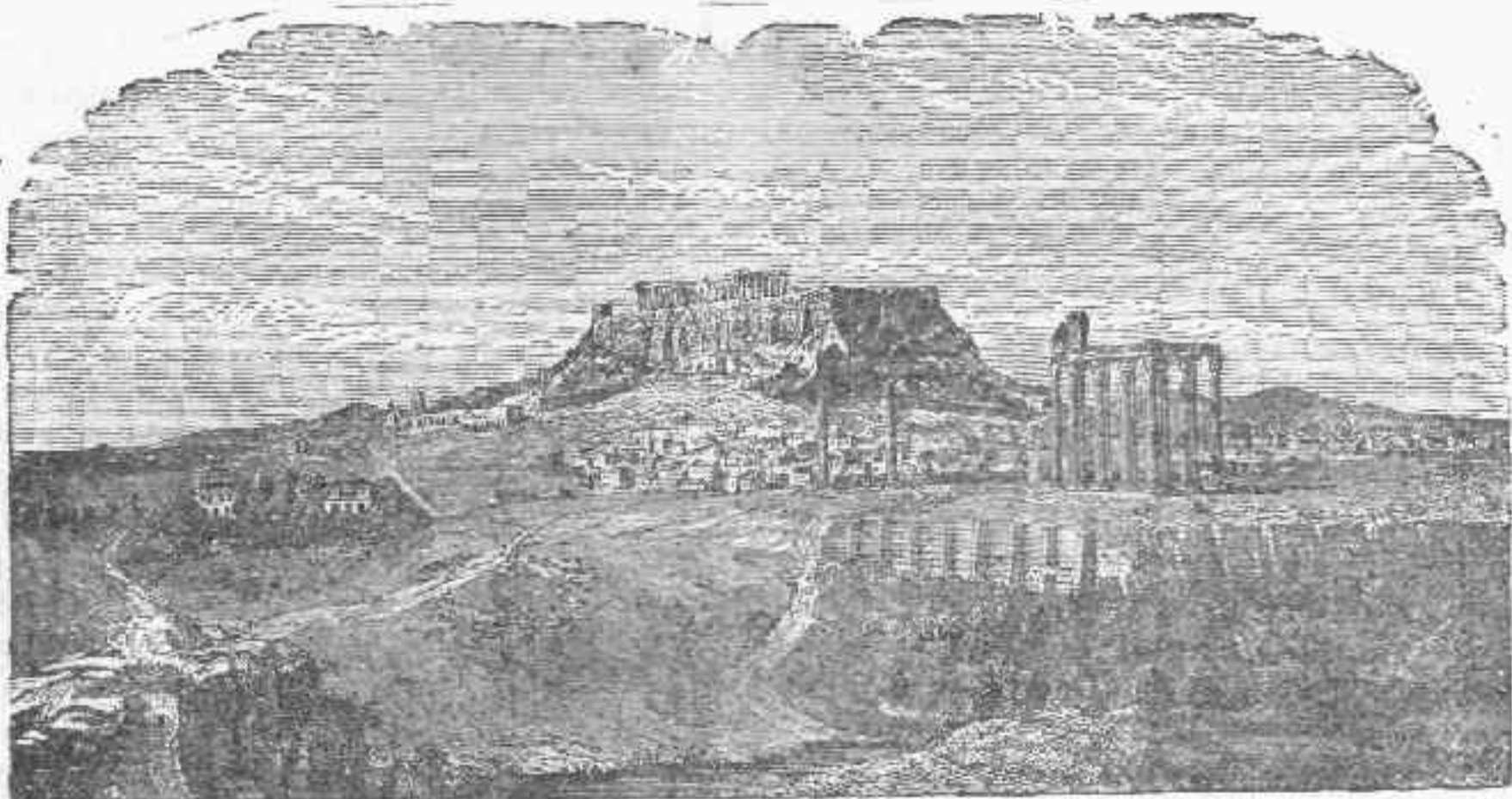

ΠΑΝΔΩΡΑ.

Ι ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1861.

ΤΟΜΟΣ ΙΒ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 265.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΗΜΑΤΑ.

*Ἡ ἀλώσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ἑρετικοῦ
στρατοῦ ἐν ἔτει 1687 (*).*

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1684 συνέβη γεγονός τι νέον καὶ ἀπροσδόκητον καὶ ἐπιτήδειον νὰ καταπλήξῃ μὲν τὴν πάντοτε ἀγέρωχον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Τουρκίαν, νὰ ἐνθουσιάσῃ δὲ τὴν πρὸ καιροῦ ταταπεινωμένην Αὔσιν. Τότε τῶντι κατὰ πρῶτον ἡ Ἑνετία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλτάνου, κατὰ πρῶτον μὴ ἀνεχομένη μυρίους ὅσους ἐξευτελισμούς, ἡ Ἑνετία, ἥτις ἐξεπροσώπει κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὴν χριστιανωσύνην ἐν τῇ Ἀνατολῇ, διέλυε τὴν εἰρήνην καὶ

τολμῶς προσεκάλει εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν κυρίαρχον τῶν Ὀθωμανῶν. Τίνας ἄρά γε ἔκτακτοι καὶ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις παρεῖχον εἰς τοὺς ἐμπόρους ἐκείνους, τοὺς συνήθως τοσοῦτον εὐαγῶγους, τοσαύτην ἀξιοπρέπειαν αἶμα καὶ γενναιότητα; Ἡ πρὸ ἐνὸς ἔτους διαπραχθεῖσα νίκη τοῦ Ἰωάννου Σοδιάσκη, ἡ θεῖσα ὀριστικὸν τέρμα εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς πρόσδον τῆς ἡμισελήνου. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα, τὸ μέγα τοῦτο γεγονός συνεκίνησε τὴν Γερμανίαν, τὴν Πολωνίαν καὶ τὰς πέριξ χώρας, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς ἅπασαν τὴν χριστιανωσύνην πνεῦμα μάχιμον καὶ πρόθυμον νὰ ἐπιχειρήσῃ τελευταίαν τινὰ κρίσιμον σταυροφορίαν. Ἡ Εὐρώπη διετέλει ἐνθουσιῶσα, ἡ Ἑνετία ἐξήρθη, καὶ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς, ὅστις σὺδέποτε εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸν ὑπὲρ τοῦ σταυροῦ μέγαν ἀγῶνα, ἡσθάνθη ὅτι ἐπέστη καιρὸς σωτηρίας καὶ προσέφερεν εἰς τὴν ναυτικὴν ἐκείνην πολιτείαν, αἶμα μὲν χρηματικὴν συνδρομὴν ἀξιόλογον, αἶμα δὲ τὴν ἰσχυρὰν ἐπικουρίαν τοῦ τάγματος τῆς Μαλίτης. Διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν εὐνοϊκῶν τούτων περιστάσεων καὶ τῶν κοινῶν τούτων προσπαθειῶν, συνεκροτήθη νέα ἰσρὰ συμμαχία μεταξὺ Ῥώμης, Ἑνετίας, Πολωνίας καὶ Βιέννης. Τῇ 25 Ἀπριλίου 1684, ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, ἐνῶ ὁ Δόγης Ἰουστινιάνης ἦτον εἰς τὴν καθεδρικὴν ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ πρέσβους τῆς Αὐστρίας Κόμητος Θούρν, ἀφίκετο ἀκόλουθος κομίζων ἐγγράφα τοῦ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι πρέσβους τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας καὶ ἐν ταύτῳ τὴν μεταξὺ τῶν τεσσάρων δυνάμεων κεκυρωμένην συνθήκην. Ὁ πόλεμος ἐκπρύχθη ἐν τῷ

(*) Τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως ταύτης μετὰ πλείστης ἔσσης ἀκριβείας, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἀρχαιολογικὸν μέρος, ἱστορήθησαν ὑπὸ τοῦ Κόμητος Δελαβόρδου ἐν τῷ πολυτελεῖ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τῆς ἐν τῇ 16, 1στ', καὶ 17' ἑκατονταετηρίδι καταστάσεως τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως. Ὑπερβόλῃ δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο, καὶ τοι τῇ 1854 ἐκδοθὲν, κατέστη σφόδρα θυμαπύκτιστον, καὶ εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν ἡμετέρων εἶναι γνωστὸν, καλὸν ἐνομίσαμεν νὰ δώσωμεν διὰ τῆς Πανδώρας ὅσα διαλαμβάνει περὶ ἐνὸς τῶν μᾶλλον ἀξιωματικωτέρων γεγονότων τῆς κατὰ τὴν ἐπισταχθεῖσας ἑκατονταετηρίδα ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

ἄμα· ἀλλ' ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βασιλεὺς τῆς Ἑνετίας, ἦτοι πριγκιπὴς, Καπέλλος, δὲν ἐσπευσε ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν Πύλιν τὴν σπουδαίαν ταύτην καὶ ἀπροσδόκητον εἰδήσιν· ἄρα γε ἵνα δώσῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὸν καιρὸν νὰ παρασκευασθῇ, ἢ ἵνα παρασκευασθῇ αὐτὸς οὗτος; ἄδηλον. Βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ἐπρόσμενε μέχρι τῆς 15 Ἰουλίου, καὶ μόλις ἀναγγεῖλας τὸ γεγονός εἰς τὸν καϊμακάμην, ἐξύρισε τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν πώγωνα, καὶ μετημφισμένως ὡς ναύτης ἐφυγεν ἐπὶ πλοιαρίου εἰς Χίον· τοῦτο δὲ οὐχὶ ἐξ ἀνδρείας, ἀλλὰ διότι ὡς ἐκ τῆς συνηθείας ἦν εἶχεν ἡ Πύλη τοῦ νὰ φυλακίζῃ εἰς τοὺς ἑπτὰ Πύργους, ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ προφάσει, τοὺς πρέσβεις τῶν χριστιανῶν, εὐλογώτατον ἦτο νὰ ἀπεκδέχεται πολὺ δεινότερα ὁ πρέσβυς ὁ τολμήσας νὰ διαβιάσῃ δῆλωσιν τοσοῦτον ἀσυνήθην, οἷα ἡ τοῦ πολέμου κήρυξις· καὶ νεωτερισμὸς ἀντὶ νεωτερισμοῦ ἡδύνατο νὰ ἐπέλθῃ, ὃν ἐπεθύμει νὰ ἀποφύγῃ ὁ πρέσβυς. Οἱ δὲ διερμηνεῖς αὐτοῦ, οἱ ἀδελφοὶ Ταρτίαι, ἐφυλακίσθησαν ἐν τῷ ἄμ.κ.

Ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία διωργάνωσεν ἐν τούτοις τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς στρατὸν· παράδοξος δὲ ἦτον αἰετοπτερὸς ὁ στρατὸς οὗτος· διότι ἐν αὐτῷ ἐλαλεῖτο ἡ Σουηδική, ἡ Γερμανική, ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, ἥμισυ δὲ ὅλων ἡ Ἰταλική. Ἐπειδὴ οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐθεωροῦντο ὡς ἱεροὶ καθὼ γινόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων, αἱ χριστιανικαὶ κυβερνήσεις ἐπέτρεπον τὴν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν στρατολογίαν, καὶ πανταχόθεν οὕτω συνέρρεον ἐθελονταί. Ἰδίως δὲ ἐν ἔτει 1684 προσῆλθον ἐκ Σουηδίας καὶ ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας ἄνδρες πλείοτεροι ἢ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἑλλουητίας, καὶ τῆς Γαλλίας ἠνωμένων ὁμοῦ.

Ἡ Ἑνετία, κακῶς ποιοῦσα, ἐθεώρει συμφέροντα τὸν τοιοῦτον στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, καὶ ἀπέφευγε τὴν ἰδρυσιν στρατοῦ τακτικοῦ καὶ διαρκοῦς, ὅστις ἰσχύσας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐθεωρεῖτο ὡς δυνάμενος, μετὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον, ν' ἀποδῇ ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν. Ὅθεν αὕτη ἐν καιρῷ εἰρήνης περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ συντηρῇ τάγματά τινα, τὰ ὅποια στρατολογούμενα εἰς τὰς πόλεις τῆς Λομβαρδίας, ἐκαλοῦντο Cernides, ἀλλὰ δὲν ἐχρησίμευον εἰμὴ εἰς τὸ νὰ παραλλάττωσιν ἐν τῇ πόλει κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων παρατάξεων· ἐὰν δὲ κατ' ἐξαίρεσιν, εἰς ἐποχὰς μεγάλων συμφορῶν, ἐξεπέμποντο κατὰ τῶν ἔξω πολεμίων, τὰ τάγματα ταῦτα ὑπὲρ κούρον μὲν, ἀλλ' ἀπεστερημένα παντὸς ἀρειμανίου πνεύματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετύγγανον. Αὐτοὶ οἱ Ἑνετοὶ εὐπατρίδαι εἶχον ἐγκαταλείψει τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν, οὐχὶ φοβούμενοι τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἀηδιαζόντες τὴν ἰσότητά τῶν προδιδιασμῶν καὶ τὰς ἔξεις τῆς στρατιωτικῆς οἰκειότητος. Πάντες δὲ ἀφωσιῶντο εἰς τὸ ναυτικόν, ὅπου ὅλοι οἱ βαθμοὶ ἀπολαυστικῶς εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον, καὶ ὅπου αἱ ἐκτεθειλόμεναι αὐτῶν ἔξεις εὐρισκὸν παραμυθίαν τινὰ ἐν πλοίοις τὰ ὅποια ἦσαν καλῶς κατεργασμένα, εἶχον πολλὰς ἀνέσεις καὶ παρείχον τὸ πλεονέκτημα ἀρχηγίας σχεδὸν ἀνεξαρτήτου.

Ὁ δὲ κατὰ ξηρὰν στρατὸς συνεκροτεῖτο, ὡς προ-

εῖρηται, ἀπὸ ἀλλοδαπῶν ἐθελοντῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο παντάπασι παράδοξον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν ἐπὶ τῆς ἐπίσφαλούς ταύτης βάσεως ἐστρέφετο, ὁ δὲ μαχητὴς ἐπωλεῖτο ψυχῇ τε καὶ σώματι οὐδεμίαν ἔχων ὑπόληψιν καὶ οὐδένα ἐνθουσιασμόν πρὸς τὸν ἀγῶνα ὃν ὑπέδυστα, ἀπέβη βραδύτερον τεκμήριον ἀδυναμίας, καὶ ἀφορμὴ ταπεινώσεως ἀπέναντι τῶν τακτικῶν στρατῶν, οὓς ἐνέπνεε τὸ τῆς φιλοπατρίας πνεῦμα· ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐν ἔτει 1684, τὸ σύστημα ἐκεῖνο δὲν εἶχεν εἰσέτι τοσαῦτα ἀτοπήματα· ὥστε ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία μετεχειρίσθη αὐτὸ καὶ ἤδη ὡς ἄλλοτε. Ὁ στρατὸς ὅμως αὐτῆς δὲν ἠθέλην εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦτου, ἐὰν δὲν συνεκροτεῖτο εἰμὴ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας στρατολογουμένων Capeletti, ἀλλῶς τε ἀνδρῶν ἀγαθῶν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Τούρκου ὃν ἐμίσουν, ἔτι δὲ ἀπὸ τῶν ἐν Τοσκάνῃ καὶ ἐν Λομβαρδίᾳ γενομένων στρατολογιῶν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πάπα συνδρομῆς καὶ τῶν μεμονωμένων ἐθελοντῶν, οἵτινες πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν Ἑνετίαν. Ὅτι κυρίως κατέστησεν ἰσχυρὴν τὴν στρατιὰν ταύτην, ἦτον ἡ εὐκολία μεθ' ἧς ἡ πολιτεία εὗρεν ἐν τῇ βορείᾳ Εὐρώπῃ ὁλόκληρα συντάγματα, ἔχοντα ἀξιωματικούς διακεκριμένους καὶ στρατηγούς ὀνομαστούς, δι' ὧν ἀπληρτίσθη ταχέως καὶ εὐχερῶς στρατὸς ὁμογενὴς, ἐν ᾧ ἐπεκράτει ἤδη τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἐνότης ἐκείνη τῆς ἐναργείας, δι' ὧν ἀσφαλίζεται μάλιστα ἡ ἐπιτυχία τῶν στρατιωτικῶν κινήματων· ἂν καὶ ἀπ' ἐτέρου δὲν ἀξίω νὰ παραστήσω τὰ τάγματα ταῦτα τῆς ἄρκτου ὡς τύπον τινὰ καὶ ὑπογραμμὸν, οὐδὲ τοὺς ἄνδρας ἐκεῖνους, τοὺς ἀρειμανίους καὶ ῥωμαλέους τὴν ὄψιν, ὡς μαχητὰς ἀμωμήτους· διότι πολλὰ ἔπαθον ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τε τῆς ἐλλείψεως τῆς πειθαρχίας καὶ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν, ὁ δὲ Μοροζίνης, ὅστις πολλάκις παραπονεῖται ὅτι ὑπὲρ ἀξίαν πληροῦναι τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν καὶ ἀκαταπαύστως ἔχει νὰ παλαίῃ κατὰ τῆς παρακοῆς τῶν, κατηγορεῖ ῥητῶς αὐτοὺς καὶ ὅτι ἔτρεψαν τὰ νῶτα εἰς τοὺς πολεμίους ἐν τῇ περὶ Πάτρας μάχῃ.

Τὴν στρατολογίαν διευκόλυναν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ τε χρηματικοὶ πόροι οὓς ἡ Ἑνετικὴ φιλοπατρία ἐν ἀφθονίᾳ πολλῇ συνήθροισε, καὶ ἡ διάθεσις τῶν πνευμάτων ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἡ γενικὴ τῶν πραγμάτων κατάστασις. Δὲν θέλω ὁμιλήσει περὶ τῶν κατ' ἰδίαν ἐθελοντῶν, οὓς εὗρον ἐν Ἰταλίᾳ εἴτε μεταξὺ ἀνθρώπων ἐχόντων λόγον νὰ φεύγωσι τὰς πατρίδας αὐτῶν, εἴτε μεταξὺ ξένων στρατιωτῶν ἀπολυθέντων τῆς ὑπηρεσίας· ἐν παρόδῳ δὲ μνημονεύω καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἑλλουητίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας δοθέντων ἀποσπασμάτων, ἀνδρῶν ἀγαθῶν βεβαίως· ἐὰν διὰ κοινού τινος συνιδέοντο δεσμοῦ· ἀλλὰ θέλω ἐπιστήσει ἐπὶ μικρὸν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν βορείου Εὐρώπην, ὅπου συνέβαινε τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία, πολιτεία ἀδασίλευτος ἄμα καὶ καθολικὴ, εὗρε τοὺς ἀρίστους τῶν στρατιωτῶν αὐτῆς, στρατιώτας μοναρχικοὺς ἄμα καὶ

ἑτεροδόξους, δηλαδή διαμαρτυρομένους. Τῶντι ὁ τριακονταετής πόλεμος εἶχε καταλείπει ἐν Γερμανίᾳ ἕξεις στρατιωτικὰς, αἵτινες δυσκόλως συνεβιάζοντο πρὸς τὴν διὰ τῆς εἰρήνης ἐπελθοῦσαν τάξιν καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην πανίαν, ἥτις ἐπεκράτησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Πρὸς τούτοις πολλοὶ ἡγεμονίσκοι εὐρέθησαν ἔχοντες ἑτοιμα στρατεύματα, τὰ ὅποια δὲν ἀνταπεκρίνοντο ἤδη οὔτε πρὸς τὰς χρεῖας αὐτῶν οὔτε πρὸς τοὺς πόρους. Ὅθεν ἡ κατὰ τοῦ Τούρκου στρατολογία, ἡ ἐπιτραπείσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ἐμελλε νὰ ἐπιτύχῃ αὐτόθι τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσῳ εἰς φυλὰς μαχίμους καὶ ἀποτάκτους, οὕτως εἰπεῖν, γενομένας, προσεφέρετο τὸ δέλεαρ μεγάλου μὲν μισθοῦ, μεγάλης δὲ λείας, ἐτι δὲ καὶ ἡ τιμὴ ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄλλοτε ποτε οἱ σταυροφόροι· οὐδὲ πρὸς ἄτομα μεμονωμένα ἐγίνετο αὐτόθι ἡ συνθηκολόγησις, ἀλλὰ πρὸς ἡγεμόνας περὶ τῆς παραχωρήσεως μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτῶν, συνταγμάτων προαπηρτισμένων καὶ περιλαμβανόντων τοὺς κυριωτάτους τῶν ἀξιοματικῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ Δούκες τοῦ Brunswick-Wolfenbüttel, τῆς Βυρτεμβέργης, τοῦ Σάξ-Μάινινγκεν, ὁ Πρίγκηψ τοῦ Ἑσσε-Δαρμστάτ, ὁ τοπάρχης τοῦ Ἑσσε-Κάσελ, ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας, ὁ Μαρκίων τοῦ Βάλδεκ παρεχώρησαν, δι' ἄλλεπαλήλων συνθηκῶν καὶ ἐπὶ τῇ πληρωμῇ 200 φράγκων δι' ἕκαστον στρατιώτην, στρατιωτικὰς μοῖρας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μεγάλας, καθόσον εἶχον καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χρεῖαν χρημάτων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χρεῖαν τῶν στρατῶν αὐτῶν, ἐνεκα δὲ τοῦ τελευταίου τούτου λόγου τὸ Βρανδεμβούργον καὶ ἡ Βυαρρία δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα.

Αἱ θητεῖαι ἐγίνοντο ἐπὶ τῇ βάσει στρατιωτικοῦ κώδικος ἐπιτηδείου πρὸς τούτο, καὶ ὅρων τιῶν, οἵτινες δὲν διέφερον εἰμῇ, ὡς ἐπὶ παντός· ἐμπορεύματος, κατὰ τὴν τιμὴν ὠρίζετο δηλαδή ἡ διάρκεια τῆς θητείας, ὁ δὲ πρὸς τὴν πολιτείαν ὅρκος δὲν ἐδίδετο εἰμῇ δι' ὠρισμένον καιρόν· ἀνεφέρετο ὁ σκοπὸς καὶ τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου, ὅπερ ἐνταῦθα ἦν ὁ Τούρκος καὶ ἡ Ἑλλάς· ἐκανονίζετο ἡ κατὰ μῆνα καταβολὴ τοῦ μισθοῦ, τῶν τροφίμων καὶ πολεμικοφιδίων· ὠρίζοντο τὰ κατὰ τὰς παραχειμασίας, καὶ τελευταῖον ἐξησφαλίζετο ἡ ἐλευθέρᾳ ἀσκήσις τῆς Δουθηρανικῆς θρησκείας καὶ ἡ τήρησις τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν τῶν ἐν ἐνεργείᾳ εἰς Γερμανίαν. Ὅταν τὸ στρατολογηθέν σῶμα ἦτον ἑτοιμον πρὸς ὁδοιπορίαν, ἐγίνετο γενικὴ αὐτοῦ ἐπιθεώρησις, ὁ δ' ἐπιτετραμμένος τὴν στρατολογίαν ἐδίδεν ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταταχθέντων ἀνδρῶν, καὶ κατεδείκνυν αὐτοῖς τοὺς σταθμοὺς τοὺς συμφωνηθέντας μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν διάβασιν τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας στρατολογηθέντων ἀνδρῶν. Φθάσαντες εἰς Ἑνετίαν οἱ ἐθελονταὶ ἐπιθεωροῦντο καὶ πάλιν καὶ ἐλάμβανον οἱ μὲν ἅπλοϊ στρατιῶται ἐν καὶ ἡμισυ δουκάτον, οἱ δὲ ἀξιοματικοὶ χρυσᾶς ἀλύσεις διαφόρου βάρους κατὰ τοὺς διαφοροὺς βαθμούς· ἡ ἄλυσις τῶν συνταγμα-

ταρχῶν λ. χ. ἤξιζε 70 δουκάτα, ἡ τῶν λοχαγῶν 30, ἡ τῶν λοιπῶν ἀξιοματικῶν 24· ἀπὸ τῶν ἀλύσεων ἦν ἀνηρτημένον σῆμα, φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Λόγου καὶ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου.

Ἐκαστον σῶμα εἶχε τὸν ἴδιον ὁμογενῆ αὐτοῦ ἀρχηγόν· ἀλλὰ καὶ γενικὸς ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἡγεμὼν πραγματικὸς καὶ ὑπεύθυνος, περιβεβλημένος ἐξουσίαν ἀπεριόριστον ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς τε ἑρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξηρτάτο ἀπὸ τοῦ προχειρισθησομένου εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀνδρὸς, ὃν ὅμως ἡ καινὴ γνώμη εἶχε προὑποδείξει· ἡ δὲ σύγκλητος, καλῶς ποιούσα, ἀδιστακτικῶς ἐκύρωσε τὴν ἀρίστην ἐκείνην ἐκλογὴν. Φραγκίσκος ὁ Μοροζίνης ἦν τότε ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα καὶ ἑξ ἑνιαυτῶν, καὶ εἶχε διανύσει τὴν νεότητα, μᾶλλον δὲ τὸν βίον ὅλον ἐν τοῖς πλοίοις καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις· ἔλκων τὸ γένος ἀφ' ἑνὸς τῶν κυριωτέρων τῆς Ἑνετίας οἰκῶν, πλούσιος καὶ παρὰ πάντων τιμώμενος, εἶχεν ἀποφύγει τὰς δηλητηρίους προσβολὰς τῆς πολυτελείας, δι' ἣν ἡ Ἑνετία ἦν τότε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐνθουστήριον τῆς Εὐρώπης. Περιώνυμος δ' ἐν γένει ὢν ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ, τῇ τόλμῃ καὶ τῇ καρτερίᾳ αὐτοῦ, πολυθρόλλητος μάλιστα κατέστη διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς Κανδίας ἀμυναν, οἱ δὲ κατάλογοι τῶν ὑπηρεσιῶν του ἀπετέλουν μίαν τῶν ἐνδοξοτέρων σελίδων τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ· ὥστε ἦν ὁ ἀνὴρ ἀληθὴς στρατιώτης καὶ ἡγεμὼν λαμπρὸς καὶ πολύκροτος ἐπὶ ταῖς κατορθώμασι. Καὶ εἶχε μὲν ἀδικήσει αὐτὸν ἡ πόλις ἐπανελθόντα ἀπὸ τοῦ ἐνδόξου, ἀν καὶ ἀτυχοῦς, ὑπὲρ τῆς Κανδίας ἀγῶνος· ἀλλ' ἡ ἀδικία αὕτη δὲν κατέβαλε τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ. Ὁ Μοροζίνης ἐξεδικήθη ὅπως προσήκει εἰς πολίτην μέγαν, ἀρροσιούμενος ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του. Καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐνόησαν τὴν εὐγένειαν τῆς τοιαύτης ἐκδικήσεως, ἡ δὲ τῶν πολλῶν ἀντίδρασις ἀπέβη τοσοῦτον μᾶλλον ζωντὰ, ὅσῳ κατενόει τὸ καθήκον αὐτῆς τοῦ ν' ἀποζημιώσῃ τὸν στρατὸν διὰ τὴν προσγενομένην αὐτῷ θλίψιν. Τοιουτοτρόπως προεχειρίσθη ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης ἡγεμὼν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἀναλαβὼν αὐτοδικαίως οὕτως εἰπεῖν τὴν ὅλην ἀρχὴν, καὶ μόνος αὐτὸς παρασκευάσας τὸ τῆς ἐκστρατείας σχέδιον.

Δὲν προτίθεται νὰ ἱστορήσω τὸν Πελοποννησιακὸν τοῦτον πόλεμον, οὐδὲ νὰ παρακολουθήσω κατὰ πόδας τὰ βραγδαῖα κατορθώματα τοῦ Μοροζίνη, τὰ προκαλέσαντα τὴν φρίκην τῶν Ὀθωμανῶν, τὴν ἀπρίαν τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας. Οὔτε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑνετίας, οὔτε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους γράφω· ὅθεν περιορίζομαι νὰ εἰπῶ ὅτι, ἐπειδὴ ἕκαστη τῶν συμμαχῶν δυνάμεων ἐπεφυλάξατο ἑαυτῇ ὅσα κατ' ἴδιαν ἤθελε κατακτήσει, οἱ Ἑνετοὶ ἐπέστησαν κυρίως τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἥς πάλαι ποτὲ διατελέσαντες κύριοι, δὲν ἔπαυσαν ἐπιθυμοῦντες τὴν ἀνάκτησιν. Καὶ ἐπεμφαν μὲν μοῖραν τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἐπὶ Ἀχαματίαν ὑπὸ Μοσενίγον καὶ Βαλτιέρον, ἀλλὰ τὸ κράτιστον τῆς δυ-

νόμῳ ἐξαιρέσειεν εἰς Πελοπόννησον, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Μοροζίνην, ἐνῶ ὁ Μολίνος περιέπλεεν εἰς τὸ ἀρχιεπιάγος συνέχων τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, καὶ διακωλύων τὴν ἑνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ στόλου τῶν Βαρβαρικῶν ἐπικρατειῶν, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1685 ἤρχισε κατὰ μῆνα Ἰουνίου διὰ στρατοῦ 8,200 ἀνδρῶν, καὶ ἐπῆγαγε τὴν ἄλωσιν τῆς Κορώνης, μετὰ πολιορκίαν δυσχερῆ τρισαράκοντα καὶ ἐπτὰ ἡμερῶν, τὴν ἄλωσιν τῆς Καλαμάτας, μετὰ συμπλοκὴν εὐτυχῆ, καὶ ἐν γένει τὴν κατὰκτησιν τῶν ὀχυρῶν θέσεων αἰτίνας ἔφερον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, καὶ προσκάλουν τοὺς Μανιάτας εἰς ἐπανάστασιν. Τὰ λαμπρὰ ταῦτα κατορθώματα ὠρεῖλοντο εἰς τὴν ὀξύτητα τῶν ἀποφάσεων καὶ εἰς τὴν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τολμῆν τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ τοι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀπὸν τήσαντος ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ τὴν χειρίστην τῶν δυσκολιῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀντιζηλία τῶν στρατηγῶν. Ἡ Ἑνετία εἶχε προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, δύο στρατηγοὺς ὁπωσποῦν ὀνομαστούς, τούτων ὁ μὲν κόμης Σαιντ-Πῶλ εἶχεν ἤδη διακριθῆ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου, ὑπὲρ τῆς Κανδίας ἀμυνόμενος, ὁ δὲ ἱππότης Δεγενφέλδ, στρατηγὸς Γερμανός, ἦν ἐπίσης ἀνὴρ καλὸς κάγαθος, ἀλλ' ἀμφοτέρω ἀφικόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἤξιουν ν' ἀναλάβωσι τὴν ὅλην τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἡγεμονίαν, οὐδέτερος δὲ εἰς τὸν ἕτερον ἐπέθετο νὰ ὑπακούσῃ. Ὁ Μοροζίνης ἐνόμισε πρέπον νὰ προτιμήσῃ τὸν κόμητα Σαιντ-Πῶλ ἐνεκὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ τῶν προηγουμένων ὑπηρεσιῶν, ὥστε ὁ Δεγενφέλδ ἀπεσύρθη· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορώνης, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν τοῦ στρατοῦ ἀπέβαλε πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν, καθὼ μὴ ἐπαρκῶν εἰς τὰς παρούσας γρείας, ὁ ἀρχιστράτηγος προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Δεγενφέλδ· ὁ δὲ περιέπεσεν εὐθὺς ἐξαρχῆς εἰς ἀμάρτημα μέγα. Ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τοὺς Μανιάτας, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι προέκειτο περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἰνα δὲ ἐπιτύχῃ τοῦτο, ἔδει νὰ κυριευθῶσι τὰ ὀχυρώματα ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ Τούρκοι κατεπίεζον αὐτούς. Ὁ Μοροζίνης μελετήσας καλῶς τὸν τόπον, ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα οὐ μακρὰν τῆς Καλαμάτας καὶ διέταξε νὰ βαδίσωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην. Ὁ Δεγενφέλδ ἐπιφέρει πολλὰς ἐνστάσεις κατὰ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, καὶ ὑπακούει μὲν, ἐπιμένειντος τοῦ Μοροζίνη, ἀλλ' ἅμα ἀπαντήσας κώλυμά τι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, προσκαλεῖ τοὺς ἀξιωματικούς του, συζητεῖ μετ' αὐτῶν τὸ σχέδιον τοῦ ὁποίου ἐπετράπη τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ ἠτοιμάζετο νὰ διατάξῃ τὴν ὑποχώρησιν, ὅτε ὁ πρίγκηψ Μαξιμιλιανός, ὢν τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν τολμηρότερος, ἀπεποιήθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν διαμαρτυρίαν, ἣν εἶχε συντάξῃ ὁ Δεγενφέλδ κατὰ τῶν δικταγῶν τοῦ ἀρχιστρατήγου. Ὁ νέος ἐκεῖνος στρατιωτικὸς, συνειδὼς τὸ καθῆκον αὐτοῦ καλλίτερον τοῦ ἀρχηγοῦ του, ἀπεφάνετο ὅτι ἡ πειθαρχία ἀπῆτει νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ διατάγαι ἄνευ συζητήσεων. Τότε τὸ ἐκατάλαβε

τελευταῖον καὶ ὁ Δεγενφέλδ καὶ διέταξε σπουδαίως τὴν ἐπίθεσιν, ἥς τὸ ἀποτέλεσμα ἔδικαίωσε πληρῆστα τὴν συνείδησιν τοῦ Μοροζίνη πρόνοιαν· διότι ὁ στρατὸς νικήσας εὐκολὸν νίκην, ἐγένετο κύριος τῆς Καλαμάτας.

Ἀλλ' ἤδη ἐπελθόντος τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ προσελθούσης τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, ἡ ὅλη στρατιὰ παρεχέμασεν ἐν Ζακύνθῳ, ὁ δὲ Μοροζίνης, πρὶν ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐκστρατείαν, ἐζήτησε παρὰ τῆς συγκλήτου ἐπικουρίας, καὶ πρὸ πάντων στρατηγῶν ἐπιτίθειον νὰ κατανοῇ τὰ τῆς πειθαρχίας καθήκοντα, νὰ ὑποβάλλῃ εἰς αὐτὴν τοὺς ἀξιωματικούς του, καὶ αὐτὸς πρῶτος νὰ δίδῃ τὸ τῆς πειθαρχίας παράδειγμα. Ὁ Μοροζίνης, δὲν ἀπέδωκε νὰ ἀρχῇ αὐτὸς τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἐθεώρει ἀπαραίτητον τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ ὁμοφροσύνην, ἔτι δὲ τὴν μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ὁμόνοιαν. Ἡ σύγκλητος κατενόησε τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ κηστόχησε περὶ τὴν θεραπείαν αὐτῆς, προχειρισμένη ἡγεμόνα τοῦ ὅλου κατὰ ξηρὰν στρατοῦ τὸν Σουηδὸν ἀντιστράτηγον κόμητα Ὄθωνα Γουλιέλμον Κένιξμαρκ, τρίτον υἱὸν τοῦ ἐν τῇ τριακονταετῇ πολέμῳ περιωνύμου στρατάρχου κόμητος Κένιξμαρκ.

Ὁ ἀντιστράτηγος εἶχε μὲν κληρονομήσει πατριὸν μέγα στρατιωτικὸν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος εἶχε διαπρέψει ἐν τῇ Οὐγγαρικῇ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμῳ. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰ ἴδια, ἐζήτησε ἀφορμὴν νὰ θεραπεύσῃ τοὺς ἀρειμανίους πόθους τῆς σπάθης του, ὅτε ἡ τῆς Ἑνετίας σύγκλητος, μαθοῦσα τὴν ἀργίαν του, προέτεινεν αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν ἅπαντος τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχωρίου Ἑνετικοῦ μετὰ πάσης πληρεξουσίου, περιοριζομένης μόνον ὑπὸ τῶν ἀπαραιτήτων τῆς ἱεραρχίας συνθηκῶν. Προσέφερε δὲ αὐτῷ μισθὸν ἐτήσιον δέκα ὀκτὼ χιλιάδων φλωρίων καὶ παντὸς εἶδους εὐκαλίας, πρὸς τοὺς ἄλλους δὲ καὶ τὸ νὰ παραλάβῃ μεθ' ἐαυτοῦ τὴν τε σύζυγον καὶ τὴν κυρίαν τῆς τιμῆς, καὶ τὰς θαλαμηπόλους, καὶ πολλὴν ἄλλην ἀκολουθίαν. Ὁ Κένιξμαρκ ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις, οὐχὶ τᾶσον διὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα ὠφελήματα, ὅσον διότι μέγα στάδιον δόξης καὶ φήμης Εὐρωπαϊκῆς διηκνοίγετο εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ ἀρετὴν. Ὅθεν ἐπεβιβάσθη εἰς Ἑνετίαν τῇ 13 Ἀπριλίου 1686 μετὰ τοῦ νέου πρίγκηπος τοῦ Βρύνσβικ, Μαξιμιλιανοῦ Γουλιέλμου, καὶ τῶν Γερμανικῶν ἐπικουριῶν, ἐπὶ ἐννέα πλοίων ἅτινα ἀπεβίβασαν αὐτοὺς ἅπαντας τῇ 3 Μαΐου εἰς Ἀγίαν Μαύραν. Ὁ δὲ στρατὸς, μαθὼν τὸν διορισμὸν ταῦτον, τὴν ἐπ' ἀνοδὸν τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῷ νέου πρίγκηπος καὶ τὴν ἀφίξιν ἀποχρώσεως ἐπικουρίας, ὑπερεχάρη καὶ διὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν αὐτοῦ ἀνευφημιῶν προανήγγειλεν οὕτως εἰπεῖν τὴν μέλλουσαν ἐπιτυχίαν.

Ὁ Κένιξμαρκ, ἅμα ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἐπεχείρησεν, ὠφελοῦμενος ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν ἣν εἶχε, διότι καὶ ἄλλας περιέμενεν ἐπικουρίας, νὰ διοργανώσῃ καὶ νὰ ἐξασκήσῃ τὸν πολύφυλον ταῦτον σαρφετὸν καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ καὶ τῶν συμβουλῶν νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὰ διάφορα ταῦτα ἔθνη τὸ πνεῦμα

δι' οὗ συνέχονται καὶ ἐνισχύονται οἱ στρατοί. Τῇ δὲ 23 Μαΐου, ἐπειδὴ εἶχον φθάσει ἤδη καὶ οἱ Ἰταλοὶ σύμμαχοι, ὁ στρατὸς συγκεῖμενος ἐκ 40,800 ἀνδρῶν, ἐξέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου, καὶ ἐπροσιμάσαστο διὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυαρίνου, μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ ὁποῦν τάχιστα ἐγένετο κύριος καὶ τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Ναυπλίας, καταλαβὼν οὕτω τὰ τρία κυριώτερα φρούρια, τὰς τρεῖς κυριωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου, μετὰ τρεῖς μάχας καθ' ἃς ἐνίκησε τὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα. Ἡ στρατιωτικὴ ἐμπειρία τοῦ Μοροζίνη, ἡ περὶ τὰς ἀποφάσεις τόλμη αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τούτων ἀκατάσχετος ἀνδρεία τοῦ Κένιζμαρκ, ἐτι δὲ ἡ ἀξία τῶν γενναίων Γερμανικῶν καὶ Μελιτηνῶν ταγματῶν συνετέλεσαν βεβαίως πολὺ εἰς τὴν ἀδιάκοπον ταύτην σειρὰν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν νικῶν, καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τοσούτων πόλεων καὶ χωρῶν· ἀλλ' ὅταν ἐνθυμώμεθα τοὺς γιγαντιαίους ἀγῶνας οὓς ἡ χριστιανωσύνη διεξήγαγε κατὰ τῶν ἀπίστων, ὁμολογητέον ὅτι δὲν εὐρίσκομεν πλέον αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς Τούρκους ἐνταῦθα, τοσούτον εὐκόλως παραδίδοντας πόλεις ἀπορρήτους καὶ τρέποντας τὰ νῶτα εἰς μάχας ἐκ παρατάξεως, καθ' ἃς οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἀπέβαλλον εἰμὴ 25 ἀνδρας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν ἐν Ναυαρίνῳ μάχην. Τοιαῦται ἐπιτυχίαι ἀφ' ἑνός, τοιαῦται αἰσχυραὶ ἦνται ἀφ' ἑτέρου, ἀπαιτοῦσιν ἄλλην ἐξήγησιν. Καὶ τῶντι ἡ Πύλη ἦν ἄλλοῦ σπουδαιότερον ἀπασχολημένη, καὶ μὴ ἔχουσα ἐν Ἑλλάδι εἰμὴ τὰ σκύβαλα τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, ἐξέπεμπε τὸ κράτιστον αὐτοῦ μέρος εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐλπίζουσα νὰ καταβάλῃ πρῶτον τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Αὐστροίαν, ἔπειτα δ' εὐχερῶς ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἑνετίας. Ἀλλ' ἡπατήθη περὶ τοὺς ὑπολογισμούς· διότι καὶ τῷ 1683 ἐπανειλημμένως ἠττήθη ἐν Οὐγγαρίᾳ, καὶ τῷ 1684 ὁμοίως· τῷ δὲ 1685 ἀπέβαλε καὶ αὐτὸ τὸ Ὄρεν, ἦτοι τὴν Βουδαν, προπύργιον τοῦ Ἰσλαμισμού, τοῦ ὁποῦν ἡ ἄλωσις συνεπήγαγε τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπιστημοτέρων φρουρίων τῆς χώρας. Ἡ ἐλπίς τῆς ὀριστικῆς ἐξώσεως τῶν Μουτουλμάνων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἀνεζωπυρήθη εἰς ὅλας τὰς καρδίας, τὸ δ' Ὀθωμανικὸν κράτος ἐκ θεμελίων ἐσεισθη· ἀλλὰ καὶ ἡ Πύλη ἐξηγέρθη ἐπίσης, καὶ μ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας διετέλεσεν ἀπανταχοῦ ὑπὲρ τῆς χώρας αὐτῆς ἀμυνομένη· πάντοτε ὅμως εἶχε διχρημένους ἐξ ἀνάγκης τὰς δυνάμεις, ὥστε ὁ Μοροζίνης δὲν ἀπίνευσεν εἰμὴ ἄθλια στρατεύματα ἐπὶ στόλου ἑλεεινοῦ.

Ἡ Ἑνετικὴ σύγκλητος δὲν ἐξήγησε τοιοῦτοτρόπως τὰ κατορθώματα αὐτῆς, ὑπέλαβεν αὐτὰ ὡς γνήσια καὶ δοκίμα, καὶ ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν στρατὸν τὴν ζωὴν αὐτῆς εὐγνωμοσύνην. Ὅθεν στρατηγοί, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἅπαντες ἀντημείφθησαν, ὅχι ὅμως κατὰ τὸ ἀληθές τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν μέτρον, ἀλλὰ κατὰ ἰδιόζουσαν τινὰ ἱεραρχίαν, καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ὑπολήψεως τῆς συγκλήτου πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Εἰς μὲν τὸν Μοροζίνην ἡ σύγκλητος ἀπένειμεν ἐξαιρετικὸν ἀξίωμα, τὴν κληρονομικὴν ἱπποτείαν τοῦ ἀγίου Μάρκου· εἰς δὲ τὸν Κένι-

ζμαρκ, ὅστις ἐπώλει τὰς ὑπηρεσίας του, ἔδωκε χρυσὴν λεκάνην περιέχουσαν ἐξ ἑκατάδας φλωρίων. Διότι τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία, διέκρινε τοὺς ἰδίους αὐτῆς ἄρχοντας ἀπὸ τῶν ξένων στρατιωτῶν, πολιτευομένη πρὸς τοὺς μὲν μετὰ πάσης εὐγενείας καὶ τιμῆς, παρέχουσα δὲ εἰς τοὺς ἄλλους πολὺν χρυσόν, ἀλλὰ χρυσὸν μόνον. Ἦτον ἄρα γε τὸ τοιοῦτον πρέπον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν ἣν ἠσθάνοντο στρατιωτικοὶ νικηφόροισιν, διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν, εἰς πολλὰς φονικὰς μάχας, καὶ παρὰσχόντες εἰς τὴν ἐμποροπολιτεῖαν ταύτην χειρσόνησον ὅλην, καὶ σωροὺς Τουρκικῶν σημαίων καὶ δόξαν ἥς ἡ ἀριστοκρατία ἐκείνη, ἐν τῇ κενοδόξῳ αὐτῆς χαρὰ, δὲν ἀπέκρυπτε παντάπασιν τὴν ἀξίαν; Ὅχι βεβαίως· ἀλλὰ ἐκ τούτου καὶ μόνου τοῦ γεγονότος· θέλει ἐννοήσῃ πᾶς τις, ὅτι πολλὴ ἀμοιβαία ἀξιοπρέπεια καὶ ὑπόληψις δὲν ἐπεκράτει εἰς τὰς σχέσεις ταύτας, ὅτι δεινὰ ἐκ τούτου προέκυπτον δυσαρέσκαια, καὶ θέλει ἀποτρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ τούτου ἐργαστηρίου τῆς Ἑνετικῆς δόξης.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1687 ἤρχισε βραδύτατα· διότι ἡ Ἑνετικὴ κυβέρνησις συνεθίζε πάντοτε νὰ χρονотριβῇ καὶ νὰ μὴ πέμπῃ τὰ στρατεύματά της εἰμὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους. Καὶ ὅμως, αἱ ἐπικουρίαι ἦσαν ἀπαραίτητοι, διότι ἡ Πελοπόννησος κατέτρωγε τὰ Εὐρωπαϊκὰ στρατεύματα. Δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὰς σφαίρας καὶ τὰ ξίφη τῶν Τούρκων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων καθ' ἑκάστην ἐφοδὸν καὶ καθ' ἑκάστην μάχην, ἠλαττοῦντο τὰ τάγματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς πυρετοὺς καὶ τὰς παντὸς εἵδους ἐπιδημίας δι' ὧν ἐδεκατίζετο ὁ στρατός. Οἱ Σάξωνες ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσι τῷ 1687, διότι ὁ Ἐκλέκτωρ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνανεώσῃ τὴν περὶ τῆς παρχωρήσεως αὐτῶν συνθήκην, καὶ ὅταν μὲν ἦλθον ἦσαν 3,350, ἡδὴ δὲ μετὰ διετίας περιορίσθησαν εἰς 800 καὶ μόνους ἀνδρας, ὧν οὐκ ὀλίγοι ἦσαν ἀπόμαχοι. Τοιοῦτον τί δὲ συνέβαινε εἰς ὅλα τὰ συντάγματα, ἅτινα κατὰ μικρὸν περιεπτέλλοντο εἰς ἀπλοὺς λόχους ἢ καὶ ὅλως ἐξηφνίζοντο, ὥστε ἡ Ἑνετικὴ ἦτο κατ' ἔτος ὑπόχρεως ν' ἀνανεώσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς, καὶ ἀφειδῶς μὲν πρὸς τοῦτο ἐδαπάνα, ἀλλ' ἐβραδυπόρει πάντοτε περὶ τὰς ἀποστολάς.

Τῷ 1687 αἱ ἐπικουρίαι, στρατολογηθεῖσαι ἀπὸ τοῦ ἔαρος καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, δὲν ἀπεστάλησαν, ὡς προσήκοντι, ἐξ Ἑνετίας εἰμὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους, κατὰ μῆνα Ἰούνιον μάλιστα· συγχρότως δὲ ἡ σύγκλητος ἐπέτυχε καὶ παράτασιν τῆς ἀδείας τοῦ ἀρχιστρατηγικοῦ τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων κόμητος Κένιζμαρκ. Ὁ γενναῖος οὗτος στρατιωτικὸς ἡσυχολαίτης δραστηρίως, καθ' ὅσον ἐφθάνον τὰ νέκυστρα τάγματα, νὰ συγκροτῇ ἀπὸ αὐτῶν τὰ συντάγματά του, νὰ διανέμῃ αὐτὰ εἰς λόχους καὶ ἱλας, καὶ νὰ γυμνάζῃ αὐτὰ εἰς ταχεῖας παρτάξεις, εἰς εὐρύθμους πορείας, καὶ εἰς παντὸς εἵδους ἀσκήσεις. Ὀλόκληρος ὁ Ἰούνιος καὶ μέρος τοῦ Ἰουλίου διήλθον περὶ τὰς παρασκευὰς ταύτας· ὁ στρατὸς τότε συνέκειτο ἐξ 7,000 περίπου ἀνδρῶν, καὶ περιεμένοντο ἔτι οἱ Ἑσσοὶ μισθοφόροι. Τελευταῖον τὰ

πάντα παρεσκευάσθησαν, καὶ οἱ μαχηταὶ ἀποβιβά-
σθέντες περὶ τὰς Πάτρας τῇ 23 Ἰουλίου, συνεκρά-
τησαν μάχην, καθ' ἣν ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν περιλι-
πομένων εἰς τὴν βόρειον Πελοπόννησον ὀχυρῶν πό-
λεων. Ἰσσεῖ σειρὰ πυρίτιδος ἀναπτομένης, ὁ πανικὸς
φόβος ὁ προξενηθεὶς ἀπὸ τῆς ἀξιωματικότητος ταύ-
της νίκης, διεδόθη καθ' ὅλην τὴν παραλίαν, διέλυσε
τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, καὶ ἐνέωξε τὰς πόλεις
τῶν ἰσχυροτέρων φρουρίων. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν,
εἰ καὶ πόρρω κειμένη τῶν φοβερῶν τούτων πληγῶν,
συνεκινήθη ὁμοῦ καὶ αὕτη, καὶ οἱ μὲν Τούρκοι πα-
ρεσκευάζοντο εἰς ἀμυναν, οἱ δ' Ἕλληνες ἐπεχείρησαν
εἰρηνικὰς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς συνεννοήσεις. Τὸ πᾶν
ὁμοῦ ἐξήρτατο ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει φρουρᾶς.
Ταύτης δὲ καὶ αὐταὶ αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργα-
σίαι ἀπέδωκαν ὀλέθρια πρὸς τὴν τέχνην, διότι ἐπὶ
γαλόν τὴν καταστροφὴν τοῦ χαριστάτου ναοῦ τῆς
Ἀπτέρου Νίκης, ὃν οἱ ἀρχαῖοι ἤγειρον ἐπὶ ὑψώμα-
τος, κειμένου δεξιᾷ τῆς μεγάλης ἀνόδου, πρὸ τῶν
προφυλαίων. Οἱ Τούρκοι εἶχον μάθει ὅτι ὅλα τὰ
φρούρια τῆς Πελοποννήσου εἶχον προσβληθῆ ὑπὸ τῶν
Ἑνετῶν διὰ πυροβολικοῦ φοβεροῦ, ὅθεν εἶδει ν' ἀντι-
ταχθῶσιν εἰς τὰ ἐπιθετικὰ ἐκεῖνα μέσα, μέσα ἀ-
μυντικὰ ἰσχυρότερα· εἶδει νὰ ὀχυρωθῇ ἡ εἰσοδος τῆς
ἀκροπόλεως, ἡ ἐστὶ ἡ δυτικὴ αὐτῆς πλευρά, καὶ
ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ταπεινωθῇ ὁ λόφος τοῦ
Μουσειῦ, ὅστις ἐπεκράτει αὐτῆς πρὸς τοῦτο τὸ
μέρος, εἶδει νὰ υπερυψωθῶσι τὰ τεῖχη, ἵνα στηθῇ αὐ-
τόθι νέα κανονοστοιχία ἰσχυρότερα τῆς κανονοστοι-
χίας ἣτις προὔπηρχεν ἤδη πρὸς υπεράσπισιν τῶν
προφυλαίων. Ὁ ὄγκος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦν ὀκοδομη-
μένος ὁ ναὸς τῆς Νίκης ἐθεωρήθη ἐπιτήδειος πρὸς
τὴν ἰδρυτὴν τῆς κανονοστοιχίας ταύτης, καὶ ἐπὶ τού-
τῳ κατεδαφίσθη τὸ μνημεῖον, τοῦ ὁποίου τὸ ὑλικὸν
ἐχρησίμευσεν εἰς κατασκευὴν νέων τευχῶν. Ἐντεῦ-
θεν ἐξηγεῖται πῶς ὁ μὲν Σπὸν εἶδεν ἐν ἔτει 1676
τὸν ναὸν τοῦτον ἀκέραιον, πῶς εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς
ἡμέρας ὁ ναὸς οὗτος καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἔνωρ-
θῶθη χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ ἡ
ἐπὶ τῶν κιόνων ἴχνος σφαίρας ἢ ἄλλης σφοδρᾶς συγ-
κινήσεως καὶ πῶς τελευταῖον ἀνευρέθη ἀθικτος ἡ
ὑπὸ τὸν ναὸν ἀποθήκη, ἐν ᾗ λέγεται ὅτι ἐφυλάττε-
το ἡ πυρίτις τῶν Τούρκων.

Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πολε-
μικῶν γεγονότων. Ἡ Ἑνετία ἤκουσε μετὰ πλείστης
ἀγαλλιᾶσεως τὰς ὄντως μυθώδεις κατακτήσεις, ἃς
ἐπῆγαγεν ἡ λαμπρὰ περὶ Πάτρας νίκη. Ἐν τῷ μέσῳ
δὲ τῶν διαδηλώσεων τῆς χαρᾶς τῆς καὶ τῶν εὐχα-
ριστηρίων, τὰ ὅποια ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ὑψιστον,
δὲν ἐλησμόνησε τοὺς ἥρωας τοὺς πλέξαντας αὐτῇ τὸν
ἔνδοξον ἐκείνον στέφανον, καὶ, ἐπιτηδεῖα περὶ τὰς
εὐγενεστέρας ἐπινοίας δασαίς προέκειτο περὶ τῶν με-
γάλων αὐτῆς πολιτῶν, ἀπεφάτισε ν' ἀπονεύμῃ εἰς
τὸν Μοροζίνην ἀμοιβὴν τινα ἐφάμιλλον μὲν τῶν κα-
ταρθωμάτων αὐτοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς ἀπλότητα,
ἀξίαν δὲ τοῦ μεγαλείου τῆς δημοκρατικῆς Ῥώμης.
Ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὁλοκλή-
ρου τοῦ στόλου ὁ ἀρχιστράτηγος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν

κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατὸν, ὅτι ἡ
σύγκλητος διέταξε, πρᾶγμα ἀνήκουστον ἐν τῇ Ἑνε-
τικῇ ἱστορίᾳ, νὰ ἰδρυθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μεγάλου
συμβουλίου ἡ ὀρειχάλκινος αὐτοῦ προτομή, φέρουσα
τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν·

Francisco Mauro Ceno-
Peloponnesiaco adhuc viventī
Senatus.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

(*Ἔπεται συνέχεια.*)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ ΚΑΙ ΜΑΙΟΣ.

— 000 —

Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπριλίου μὴνὸς παράγεται, κατὰ
τοὺς ἐτυμολόγους, ἐκ τοῦ λατινικοῦ aperire ἥτοι ἀ-
νοίγειν, διότι τότε ἡ γῆ ἀνοίγει τοὺς κόλπους αὐτῆς
καὶ κοσμεῖται, περιβαλλομένη ἀνθέων διάδημα. Ὁ μὲν
δὲ οὗτος συμπίπτει πάντοτε τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔαρος· οἱ
Ῥωμαῖοι εἶχον αὐτὸν ἀφιερωμένον τῇ Ἀφροδίτῃ, εἰ-
κονίζοντες συμβολικῶς ἐν εἰδει ἀνδρὸς ὀρχουμένου ἐν
ἥχῳ ὀργάνου. Ὁ Ἀπρίλιος ἦν ὁ δεύτερος μὴν τοῦ
ἔτους τοῦ Ῥωμύλου ὅπερ ἤρχετο κατὰ Μάρτιον
καὶ ἦγεν ἡμέρας τριάκοντα· ἔπειτα ὁμοῦ ἐσμήκρυνεν
αὐτὸν ὁ Νουμᾶς ἐλαττώσας κατὰ μίαν ἡμέραν· ἀλλ'
ὁ Καῖσαρ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν τριακάδα. Ἀντίστοι-
χος μὴν τῶν Ἑλλήνων ἦν, κατὰ μὲν τοὺς Ἀθηναίους
ὁ *Θαργηλιών*, καθ' ὃν ἐώρταζον εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλ-
λωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τὰ *Θαργήλια*, κατὰ δὲ
τοὺς Μακεδόνας ὁ *Δαίσιος*, κατὰ τοὺς Παρίους ὁ
Δημεξαρχικός, καὶ κατὰ τοὺς Βιθυνοὺς ὁ *Στρα-
τήγιος*.

Ἡ παιδιὰ εἰς ἣν ἐπιδιδόμεθα οἱ χριστιανοὶ τὴν
πρώτην Ἀπριλίου αἰνίσσεται, ὡς τινες ἀξιοῦσι, τὰ
πάθη τοῦ Σωτῆρος, ὅστις παρεπέμπετο ἀπὸ δικα-
στηρίου εἰς δικαστήριον ἵνα ὑποστῇ πλείονας ὕβρεις
καὶ ἐμπαιγμούς.

Ὁ Μάιος, ὁ μὲν τῶν ἀνθέων, καθ' ὃν ἡ μὲν γῆ
ἀποβάλλουσα τὴν νάρκην ἀπεκδύεται ἅμα τοῦ πα-
γετώδους μανθόου, ὁ δὲ ἥλιος ἀναθάλλει διὰ τῶν
ἀκτίνων του τὴν καθαρὰν καὶ ἀνέφελον ἀτμοσφαῖραν,
τὸ ἔαρ στολίζει τὴν γῆν διὰ ποικίλων χρωμάτων,
καὶ τὰ μῦρα τῶν νοθαλλῶν ἀνθέων ἀρωματίζουσι
τὸν ἀέρα, καὶ αἱ ψῆλαι τῶν πτηνῶν πληροῦσι τὴν
κτίσιν ἥχων ἀρμονικωτάτων, ὁ Μάιος, λέγομεν, ὁ
προσφιλες μὴν τῶν ποιητῶν, ὁ Μεσσίας τῶν χειμα-
ζομένων πτωχῶν, ἔρχεται συνεπιφέρειν τὰς τέρψεις
καὶ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως.

Ὁ μὲν οὗτος, ὁ πάντων κάλλιστος, πανταχοῦ καὶ
πάντοτε ὑπῆρξεν ἀντικείμενον θρησκευτικῆς λα-
τρείας. Ὅλων τῶν ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι ὑμνήσαν καὶ
ἐώρτασαν τὴν ἀφίξίν του· καὶ παρ' ἡμῶν ἐτι ἀνθῇ
θύονται αὐτῷ τὴν πρώτην τῶν ἡμερῶν του.

Ὁ Μάιος, λατινιστὶ *Maius*, κατέχει τὴν τρίτην